

อุปลักษณณ์โน้ตศัพท์ “ใจเป็นพื้นที่” ในภาษาไทยเปรียบเทียบกับภาษาจีน*

เหยา ซื่อฉี**

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาอุปลักษณณ์โน้ตศัพท์ “ใจเป็นพื้นที่” ในภาษาไทยเปรียบเทียบกับภาษาจีนตามแนวคิดทฤษฎีภาษาศาสตร์ปริชาน ผลการวิจัยพบว่า อุปลักษณณ์โน้ตศัพท์ “ใจเป็นพื้นที่” ในภาษาไทยและภาษาจีนล้วนสะท้อนให้เห็นถึงระบบโน้ตศัพท์ของผู้ใช้ภาษาทั้งสองที่มีต่อเรื่อง “ใจ” ซึ่งมีทั้งลักษณะที่เหมือนกันและแตกต่างกัน กล่าวคือ ทั้งในภาษาไทยและภาษาจีนล้วนมีการทำความเข้าใจโน้ตศัพท์ “ใจ” ในแง่มุมมโนทัศน์พื้นที่โดยพิจารณากิจกรรมทางความคิด และอารมณ์ความรู้สึกที่แสดงด้วยคำว่า “ใจ” ในทั้งสองภาษานั้นเป็นเหมือนจุดหมายหรือตำแหน่งของพื้นที่ อาจเนื่องจากมโนทัศน์พื้นที่ และความสัมพันธ์ทางพื้นที่มีนัยสำคัญในกระบวนการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ของมนุษย์ที่มีต่อโลก ผู้คนมักจะอาศัยมโนทัศน์พื้นที่ และความสัมพันธ์ทางพื้นที่เป็นรากฐาน โดยใช้ประโยชน์แห่งมโนทัศน์พื้นที่มารับรู้และทำความเข้าใจโน้ตศัพท์ “ใจ” หรือมโนทัศน์ทางความคิดความรู้สึก ทำให้มโนทัศน์เชิงนามธรรมทางความคิดความรู้สึกสามารถถูกเข้าใจได้ อย่างเป็นรูปธรรมมากขึ้น ขณะเดียวกัน ถึงแม้มโนทัศน์ “ใจเป็นพื้นที่” แสดงให้เห็น

* บทความนี้ได้นำเสนอในประชุมวิชาการระดับนานาชาติ หัวข้อ 19th China International Forum on Cognitive Linguistics (CIFCL) ณ มหาวิทยาลัยเป่ย์ฮวง เมืองปักกิ่ง สาธารณรัฐประชาชนจีน ระหว่างวันที่ 4-8 พฤศจิกายน 2562

** อาจารย์ประจำภาควิชาภาษาไทย คณะภาษาและวัฒนธรรมตะวันออก มหาวิทยาลัยภาษาและการค้าต่างประเทศกวางตุ้ง สาธารณรัฐประชาชนจีน ติดต่อได้ที่: krisevaysq@hotmail.com

ถึงการรับรู้อันเป็นความเหมือนกันของผู้ใช้ภาษาไทยและภาษาจีนที่มีต่อเรื่อง “ใจ” ว่าเป็นเหมือนพื้นที่ หรือตำแหน่งในพื้นที่ แต่กลับมีความแตกต่างอยู่ในความหมายเปรียบเทียบของ “ใจ” ที่เป็นอุปลักษณในการอ้างถึงความคิดและความรู้สึกออกมาได้แตกต่างกันอย่างมากระหว่างทั้งสองภาษา

คำสำคัญ: อุปลักษณมโนทัศน์; มโนทัศน์ “ใจเป็นพื้นที่”; ระบบมโนทัศน์; ภาษาศาสตร์ปริชาน

Comparing the Conceptual Metaphor of “THE HEART IS SPACE” in Thai and Mandarin Chinese*

Yao Siqu**

Abstract

The objective of this research article is to study the conceptual metaphor “THE HEART IS SPACE / A LOCATION” in Thai and Mandarin Chinese in accordance to theories on cognitive linguistics. The result of this research illustrates that the conceptual metaphor “THE HEART IS SPACE” in Thai and Chinese reflects both similarities and differences in the conceptual systems of the users of the two languages with regard to “heart.” In both Thai and Chinese, the concept of “heart” is understood from a perspective of space. Construing thoughts and emotions contained in the word “heart” revealed that in both languages, it is viewed as a destination or spatial location. As space and spatial relationships interact between humans and the external world, these concepts become fundamental. Space is used conceptually to understand the concept of “heart” or concepts relating to thoughts and feelings. Thus, an

* This paper has been presented at 19th China International Forum on Cognitive Linguistics (CIFCL) held in Beihang University (Beijing), November 4-8, 2019.

** Lecturer, Department of Thai Studies, Faculty of Asian Languages and Cultures, Guangdong University of Foreign Studies, P. R. China, e-mail: krisevaysq@hotmail.com

abstract concept relating to thoughts and feelings thereby may be understood in a more concrete form. The conceptual metaphor “THE HEART IS SPACE” demonstrates Thai and Chinese speakers’ similar cognition of “heart” as metaphorized into space or spatial location, but the figurative meaning of “heart” as a metaphor for thoughts and feelings differs considerably between speakers of the two languages.

Keywords: Conceptual Metaphor; “THE HEART IS SPACE”; Conceptual System; Cognitive Linguistics

1. บทนำ

อุปลักษณณ์มโนทัศน์ (conceptual metaphor) ตามแนวคิดภาษาศาสตร์ปริชานแตกต่างจากภาษาศาสตร์แบบดั้งเดิมที่ไม่เพียงแต่ถือว่าอุปลักษณณ์เป็นปรากฏการณ์ทางภาษาเชิงเปรียบเทียบหรือเป็นกลวิธีการตกแต่งทางภาษาเพื่อเกิดความสละสลวย แต่เป็นวิธีสำคัญในระบบความคิดของมนุษย์ เนื่องจากอุปลักษณณ์มีส่วนเกี่ยวข้องกับกระบวนการทางปริชานของมนุษย์ จึงเป็นวิธีหนึ่งอันสำคัญที่ทำให้มนุษย์รับรู้และเข้าใจโลกได้ (Lakoff, 1993: 251) สาระสำคัญของอุปลักษณณ์มโนทัศน์นั้นคือการทำความเข้าใจและรับรู้สิ่งหนึ่งโดยผ่านอีกสิ่งหนึ่ง (Lakoff and Johnson, 1980; 2003) เมื่อเทียบกับอุปลักษณณ์ประเภทอื่นๆ อุปลักษณณ์พื้นที่มีความสำคัญอย่างยิ่งสำหรับการสร้างมโนทัศน์ของมนุษย์ เนื่องจากมโนทัศน์เชิงนามธรรมจำนวนมากส่วนใหญ่จะถูกทำความเข้าใจผ่านมโนทัศน์พื้นที่ (Vanparys, 1984; Yu, 1998)

มโนทัศน์พื้นที่เป็นหนึ่งในมโนทัศน์พื้นฐานของมนุษย์นั้นมีลักษณะความเป็นรากฐานสำคัญ และเกิดก่อนมโนทัศน์อื่นๆ (Lyons, 1977) ความสามารถในการรับรู้พื้นที่เป็นหนึ่งในทักษะการรับรู้เบื้องต้นของมนุษย์ แทบจะในทุกๆ ภาษาที่มีการใช้คำเกี่ยวกับพื้นที่ที่แสดงระดับความสูง ความกว้าง ระยะเวลา และความหนา เป็นต้น (Clark and Clark, 1977: 533) เพราะพื้นที่เป็นความสามารถทางการรับรู้ และการพัฒนาความรู้ความเข้าใจของมนุษย์ที่มีมาแต่แรก เป็นสถานที่ที่ทุกสิ่งมีชีวิตอิงอาศัย และเป็นสถานที่ที่ทุกเรื่องราวเกิดขึ้น การที่สามารถเข้าใจรับรู้มโนทัศน์พื้นที่ซึ่งเป็นรูปธรรมมากกว่า จึงเป็นตัวช่วยที่จะทำให้เข้าใจมโนทัศน์อื่นๆ ที่เป็นนามธรรมมากกว่า (Kellman, 1995: 328) ดังนั้น มโนทัศน์พื้นที่จึงถือเป็นมโนทัศน์สากลในความรู้ความเข้าใจของมนุษย์ มโนทัศน์นี้สำคัญอย่างยิ่งต่อการปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันในชีวิตประจำวันของมนุษย์ ซึ่งไม่เพียงแต่เกี่ยวข้องกับการดำรงอยู่และการพัฒนาของมนุษย์ แต่ยังมีบทบาทหน้าที่หลักในกระบวนการทางปริชานของมนุษย์อีกด้วย

นอกจากนี้ เลคอฟฟ์และเทอร์เนอร์ (Lakoff and Turner, 1989: 99-100) ยังเสนอว่า อุปลักษณณ์พื้นที่เป็นลักษณะหนึ่งทางการอุปลักษณณ์แห่งผังภาพ (image

schema metaphor) โดยมีโน้ตทัศน์ทางพื้นที่ (อาทิ ขึ้น-ลง หน้า-หลัง ศูนย์กลาง-ชายขอบ ฯลฯ) เป็นขอบเขตมโนทัศน์ต้นทาง และนำคุณสมบัติของขอบเขตมโนทัศน์พื้นที่ดังกล่าวมาถ่ายโยงความสัมพันธ์ทางความหมายไปสู่ขอบเขตมโนทัศน์ปลายทางที่มีลักษณะเชิงนามธรรม ดังเช่น ลำดับชั้นสูงต่ำทางสังคม ระยะเวลาสัมพันธ์ทางสังคม เวลาในอนาคต และอดีตที่ผ่านมา เป็นต้น ซึ่งมีโน้ตทัศน์พื้นที่จึงกลายเป็น “จินตภาพ” (Imagery) ประเภทหนึ่ง (Langacker, 1987) ที่สามารถนำมโนทัศน์ทางรูปธรรมถ่ายโยงความสัมพันธ์ทางความหมายไปสู่ในมโนทัศน์ทางนามธรรมได้ จนก่อรูปเป็นมโนทัศน์เชิงเปรียบเทียบ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งเป็นความคิดเชิงอุปลักษณ์ และแสดงออกไปโดยปรากฏการณ์ทางภาษาเชิงอุปลักษณ์ (Lakoff and Johnson, 1980; 2003)

งานวิจัยนี้ศึกษามโนทัศน์เชิงเปรียบเทียบของผู้ใช้ภาษาไทยและผู้ใช้ภาษาจีนที่มีต่อเรื่อง “ใจ” ตามแนวคิดทฤษฎีอุปลักษณ์มโนทัศน์ของเลคอฟฟ์และจอห์นสัน (Lakoff and Johnson, 1980; 2003) โดยมุ่งที่จะศึกษาอุปลักษณ์ “ใจ” ในภาษาไทยและอุปลักษณ์ 心 /ein⁵⁵/ (ใจ) ในภาษาจีน รวมทั้งวิเคราะห์กระบวนการทำความเข้าใจเรื่อง “ใจ” ในภาษาทั้งสองมีลักษณะความเป็นนามธรรมด้วยมโนทัศน์รูปธรรมอย่างมโนทัศน์พื้นที่ เพื่อพิจารณาและอธิบายว่าผู้ใช้ภาษาในแต่ละสังคมดังกล่าวคิดเห็นต่อเรื่อง “ใจ” ด้วยพื้นที่นั้นมีความเหมือนและความแตกต่างกันอย่างไร

2. วิธีดำเนินการวิจัย

ในการศึกษาคั้งนี้ ผู้วิจัยดำเนินการวิจัยดังขั้นตอนต่อไปนี้

2.1 ศึกษาและทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับอุปลักษณ์มโนทัศน์ (Conceptual metaphor) และระบบมโนทัศน์ (Conceptual system) ตามแนวคิดของทฤษฎีภาษาศาสตร์ปริชาน (Cognitive linguistics) โดยเฉพาะในหัวข้อมโนทัศน์พื้นที่ และประสบการณ์เชิงพื้นที่

2.2 ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลภาษาจากแหล่งข้อมูล 2 แหล่ง ได้แก่ คลังข้อมูลภาษาไทยแห่งชาติของคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (Thai

National Corpus in Chulalongkorn University, TNC) และคลังข้อมูลภาษาจีนสมัยใหม่ของมหาวิทยาลัยภาษาและวัฒนธรรมแห่งกรุงปักกิ่ง (BLCU Chinese Corpus, BCC) โดยจำกัดขอบเขตข้อมูลการศึกษาเฉพาะคำว่า “ใจ” ในภาษาไทยและคำว่า 心 /cin⁵⁵/ (ใจ) ในภาษาจีนใช้เป็นอุปสรรคแทนนั้น

2.3 ผู้วิจัยคัดเลือกข้อมูลภาษาที่มีการใช้คำว่า “ใจ” ในภาษาไทยและคำว่า 心 /cin⁵⁵/ (ใจ) ในภาษาจีนเป็นคำอุปสรรคที่มีความหมายเปรียบเทียบเกิดขึ้น และความหมายเปรียบเทียบเหล่านี้สะท้อนมโนทัศน์ของผู้ใช้ภาษาทั้งสองที่มีต่อเรื่อง “ใจ” ว่า [ใจเป็นพื้นที่]

2.4 วิเคราะห์ความหมายเปรียบเทียบของอุปสรรค “ใจ” ในภาษาไทยและอุปสรรค 心 /cin⁵⁵/ (ใจ) ในภาษาจีนจากข้อมูลที่คัดเลือกมาตามเกณฑ์ในข้อ 2.3 หลังจากนั้นเปรียบเทียบความเหมือนและความแตกต่างระหว่างอุปสรรคมโนทัศน์ “ใจเป็นพื้นที่” ในภาษาไทยและภาษาจีน

2.5 สรุป และอภิปรายผล

3. ผลการวิจัย

อุปสรรคมโนทัศน์ [ใจเป็นพื้นที่] แสดงให้เห็นถึงการรับรู้อันเป็นความเหมือนกันของผู้ใช้ภาษาไทยและภาษาจีนที่มีต่อเรื่อง “ใจ” ว่าเป็นเหมือนพื้นที่ หรือตำแหน่งในพื้นที่ กล่าวคือ ทั้งในภาษาไทยและภาษาจีนมีการทำความเข้าใจมโนทัศน์ “ใจ” ในแง่มุมมโนทัศน์พื้นที่ โดยพิจารณากิจกรรมทางความคิด และความรู้สึกที่แสดงด้วยคำว่า “ใจ” ในภาษาไทยและคำว่า 心 /cin⁵⁵/ (ใจ) ในภาษาจีนนั้นเป็นเหมือนจุดหมายหรือตำแหน่งของพื้นที่ ตัวอย่างเช่นคำว่า “ใจกว้างขวาง” “ใจคับแคบ” “โล่งใจ” “ใจแสบใจ” “กลับใจ” ในภาษาไทยและคำว่า 心宽 /cin⁵⁵ k^huæn⁵⁵/ (ใจกว้างขวาง), 心窄 /cin⁵⁵ t̚sai²¹⁴/ (ใจคับแคบ), 宽心 /k^huæn⁵⁵ cin⁵⁵/ (โล่งใจ), 心贴心 /cin⁵⁵ t̚hiɛ⁵⁵ cin⁵⁵/ (ใจแสบใจ) และ 回心 /xuei³⁵ cin⁵⁵/ (กลับใจ) ในภาษาจีน ตัวอย่างดังกล่าวที่พบในทั้งสองภาษาเป็นอุปสรรคมโนทัศน์เดียวกัน มีทั้งส่วนประกอบทางภาษาและความหมายเหมือนกัน

นอกจากนี้ ผลการศึกษายังพบว่า อุปลักษณณ์มโนทัศน์ [ใจเป็นพื้นที่] ในภาษาไทยและภาษาจีนยังมีลักษณะที่แตกต่างกัน ซึ่งเป็นประเด็นที่น่าสนใจสำหรับการศึกษาค้นคว้า กล่าวคือ แม้ว่าผู้ใช้ภาษาทั้งสองประเทศล้วนมีอุปลักษณณ์มโนทัศน์ [ใจเป็นพื้นที่] ในระบบความคิด และแสดงออกมาด้วยปรากฏการณ์ทางภาษาที่เหมือนกัน แต่มีความแตกต่างอยู่ในความหมายเชิงเปรียบเทียบซึ่งจะอธิบายรายละเอียดเพื่อให้เห็นความแตกต่างดังต่อไปนี้

3.1 ใจสูง และ 心高 /cin⁵⁵ kau⁵⁵/ (ใจ-สูง)

อุปลักษณณ์มโนทัศน์ [ใจเป็นพื้นที่] ในภาษาไทยและภาษาจีนแสดงได้จากลักษณะการใช้อุปลักษณณ์ “ใจ” กรณีที่คำว่า “ใจ” ในภาษาไทยและคำว่า 心 /cin⁵⁵/ (ใจ) ในภาษาจีนรับรู้ได้ว่าเป็นที่หมายหรือจุดหมายในพื้นที่ซึ่งอยู่ตำแหน่งสูง โดยปรากฏร่วมกับคำบอกตำแหน่งคำว่า “สูง” และ “高 /kau⁵⁵/ (สูง)” เป็น “ใจสูง” และ “心高 /cin⁵⁵ kau⁵⁵/ (ใจ-สูง)” แต่ความหมายมีความแตกต่างกันอย่างสิ้นเชิง ดังตัวอย่างต่อไปนี้

-
- (1) นี่แหละที่เรียกว่ามนุษย์ ซึ่งแปลว่า ผู้มีใจสูง ส่วนปุถุชนแปลว่า ผู้ที่ยังมีกิเลสหนาอยู่ (TNC, NACMD095)
-

จากตัวอย่างที่ (1) คำว่า “สูง” มีความหมายประจำรูปคำ หมายถึง ว. มีระยะที่วัดตรงขึ้นไปตามแนวตั้งฉากกับพื้น เช่น ดันไม้สูง ภูเขาสูง (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556: 1249) เป็นคำวิเศษณ์แสดงสภาพตำแหน่งที่อยู่เหนือจากจุดอ้างอิง และโดยปกติใช้ร่วมกับพื้นที่ หรือตำแหน่งของพื้นที่ เมื่อ “ใจ” ใช้คู่กับคำว่า “สูง” เป็น “ใจสูง” หมายถึง ว. มีใจที่อบรมมาดี, มีใจใฝ่ในทางดี (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556: 342) ทำให้ “ใจ” เป็นอุปลักษณณ์ที่มีความหมายเปรียบเทียบที่อ้างถึงความคิด ในที่นี้คือความคิดที่ได้รับการอบรมมาเป็นอย่างดี โดยคิดเผื่อแผ่ผู้อื่นอยู่เสมอและไม่หวังผลตอบแทน พร้อมให้ความสำคัญกับเรื่องจริยธรรม และเข้าใจในสังขธรรมของโลกอีกด้วย จากการใช้คำเช่นนี้แสดงให้เห็นการเปรียบเทียบว่า “ใจ” เสมือนเป็นที่หมายหรือจุดหมายซึ่งอยู่ตำแหน่งสูงในพื้นที่ ดังนั้น การที่ทำให้ผู้ที่มี “ใจ” หรือ “ความคิด” ได้พัฒนาขึ้น

ไปในทางที่ดี รู้จักผิดชอบชั่วดี หรือไปอยู่ฐานะสูงกว่าบุคคลทั่วไป จำเป็นต้องผ่านกระบวนการฝึกฝนหรืออบรมมาเป็นอย่างดี อาจเนื่องจากความเชื่อศาสนาของคนไทยที่เปรี๊ยะยจิตใจของมนุษย์ว่าหากอยู่บนแผ่นดินที่สูงหรือที่ดอน จะไม่ถูกน้ำซึ่งเปรียบกับกิเลสหรือความคิดในทางชั่วร้ายท่วมหรือเข้าถึงได้ง่าย โดยมีกระบวนการถ่ายโยงความสัมพันธ์ทางความหมายจากคุณสมบัติของ “ใจ” และ “สูง” ในวงความหมายต้นทางไปยังคุณสมบัติของ “มีความคิดที่อบรมมาดี” หรือ “มีความคิดเผื่อแผ่” ในวงความหมายปลายทางแสดงดังนี้

วงความหมายต้นทาง (Source Domain)	→	วงความหมายปลายทาง (Target Domain)
• อวัยวะ “ใจ”	→	• ความคิด
[ใจ] + [สูง]	→	[มีความคิดที่อบรมมาดี หรือมีความคิดเผื่อแผ่]
(อวัยวะหัวใจ) + (ตำแหน่งในพื้นที่)	→	(สภาพของความคิด)

สำหรับภาษาจีนก็มีการนำมโนทัศน์ “พื้นที่” มาใช้ในการทำความเข้าใจมโนทัศน์ “ใจ” เช่นเดียวกับภาษาไทยอย่างคำว่า 心高 /ein⁵⁵ kau⁵⁵/ (ใจ-สูง) ซึ่งเกิดจากการที่คำว่า 心 /ein⁵⁵/ (ใจ) ปรากฏร่วมกับคำว่า 高 /kau⁵⁵/ (สูง) อันเป็นคำคุณศัพท์แสดงสภาพที่อยู่ตำแหน่งสูง ผู้วิจัยจะเสนอตัวอย่างประโยคพร้อมอธิบายรายละเอียดดังต่อไปนี้

(2) 这家伙真是 ‘心高于天，命薄如纸’。(BCC, 《故事新编》)

这家伙	真是	心高
zhè jiā huò	zhēn shì	<u>xīn gāo</u>
tɕy ⁵¹ teiA ⁵⁵ xuo	tɕən ⁵⁵ ʂh ⁵¹	<u>cin⁵⁵ kau⁵⁵</u>
This guy	certainly	<u>heart-high</u>

于天	命薄	如纸
yú tiān	mìng báo	rú zhǐ
ju ³⁵ tʰiæn ⁵⁵	miŋ ⁵¹ po ³⁵	ru ³⁵ tɕɿ ²¹⁴
like-sky	destiny-thin	like-paper

แปล: จิตใจสูงส่ง ประดุจผืนฟ้า วาสนาบางเบาดุจกระดาษ

ส่วนคำว่า 高 /kau⁵⁵/ ในตัวอย่างประโยค (2) มีความหมายประจำรูปคำ หมายถึง สูง (CASS Institute of Linguistics Dictionary, 2016: 430) เป็นคำวิเศษณ์แสดงสภาพที่อยู่ตำแหน่งสูง และโดยปกติใช้ร่วมกับพื้นที่ หรือตำแหน่งของพื้นที่เช่นเดียวกับคำว่า “สูง” ในภาษาไทย แต่เมื่อคำว่า 高 /kau⁵⁵/ (สูง) ปรากฏตามหลังคำว่า 心 /ein⁵⁵/ (ใจ) เป็น 心高 /ein⁵⁵ kau⁵⁵/ (ใจ-สูง) หมายถึง ความมุ่งมั่นปรารถนาแรงกล้า ความคิดที่อวดดี กลับทำให้ 心 /ein⁵⁵/ (ใจ) เป็นอุปสรรคณ์ที่มีความหมายเปรียบเทียบที่อ้างถึงความคิด ในที่นี้คือ ทัศนคติ จากการใช้คำเช่นนี้แสดงให้เห็นการเปรียบเทียบว่า 心 /ein⁵⁵/ (ใจ) เสมือนเป็นที่หมายซึ่งอยู่ตำแหน่งสูงในพื้นที่ เมื่อ 心 /ein⁵⁵/ (ใจ) วางอยู่สูง แต่อันที่จริงตัวร่างกายยังอยู่ต่ำ เป็นการอธิบายคุณค่าความคาดหวังในจิตใจของคนที่ยกเกินไป มีความคิดที่ไม่สมจริง หรือเบี่ยงเบนห่างไกลจากความจริงอย่างมาก ปรารถนามากจนไม่สามารถพึงพอใจได้ และเมื่อ 心 /ein⁵⁵/ (ใจ) ของคนสูงมากเกินไป จะคิดเอาเองว่าตนเหนือระดับกว่าผู้อื่น ในใจเย่อหยิ่งทะนงตน และมีท่าทีจองหอง จะง่ายต่อการที่คิดว่าตัวเองสูงส่ง และมักใหญ่ใฝ่สูง ดูแคลนทุกสิ่ง จนไม่ยอมอยู่ใต้อาณัติคนอื่น จึงส่งผลต่อ 心高 /ein⁵⁵ kau⁵⁵/ (ใจ-สูง) มีความหมายหมายถึง ความมุ่งมั่นปรารถนาสูง หรือความคิดที่อวดดี โดยมีกระบวนการถ่ายทอดความสัมพันธ์ทางความหมายจากคุณสมบัติของ “心 /ein⁵⁵/ (ใจ)” และ “高 /kau⁵⁵/ (สูง)” ในวงความหมายต้นทางไปยังคุณสมบัติของ “ความมุ่งมั่นปรารถนาแรงกล้า” ในวงความหมายปลายทางแสดงดังนี้

วงความหมายต้นทาง (Source Domain)	→	วงความหมายปลายทาง (Target Domain)
• อวัยวะ “ใจ”	→	• ความคิด
[心 /ein ⁵⁵ / (ใจ) + 高 /kau ⁵⁵ / (สูง)]	→	[ความมุ่งมาดปรารถนาสูง หรือความคิดที่อวดดี]
(อวัยวะหัวใจ) + (ตำแหน่งในพื้นที่)	→	(สภาพของความคิด)

การถ่ายโยงความหมายข้างต้นนอกจากจะแสดงให้เห็นว่า คำว่า “ใจ” ในภาษาไทยและคำว่า 心 /ein⁵⁵/ (ใจ) ในภาษาจีนเป็นอุปลักษณะที่มีความหมายเปรียบเทียบที่อ้างถึงความคิดของมนุษย์แล้ว ยังสะท้อนให้เห็นถึงระบบความคิดของผู้ใช้ภาษาทั้งสองอีกด้วย โดยเปรียบเทียบ “ใจ” ในภาษาไทยและคำว่า 心 /ein⁵⁵/ (ใจ) ในภาษาจีนกับตำแหน่งในพื้นที่ สิ่งที่น่าสนใจคือ ถึงแม้คำว่า “ใจสูง” ในภาษาไทยสามารถแปลความหมายตามประจํารูปคำแบบคำต่อคำเป็นภาษาจีนว่า 心高 /ein⁵⁵ kau⁵⁵/ (ใจ-สูง) แต่คำว่า “ใจสูง” ในภาษาไทยแสดงความหมายว่าเป็นการมีความคิดหรือความปรารถนาที่ไม่ดีในทางดี ไม่มีใจคิดร้ายหรือเบียดเบียนคนอื่น ซึ่งมีความแตกต่างจากคำว่า 心高 /ein⁵⁵ kau⁵⁵/ (ใจ-สูง) ในภาษาจีนที่หมายความถึง ความคิดที่อวดดี หรือหยิ่งยโส

นอกเหนือจากข้อมูลตัวอย่างที่พบในการศึกษาครั้งนี้ ในภาษาไทยยังปรากฏคำว่า “ใจต่ำ” หมายถึง มีใจที่หมกมุ่นอยู่กับสิ่งที่ไม่ดี คิดในแง่ร้าย คิดไม่ซื่อตรงหรือทุจริตในการกระทำการใดๆ ซึ่งมีความหมายตรงกันข้ามกับคำว่า “ใจสูง” ในภาษาไทย สำหรับภาษาจีน โดยปกติแล้วไม่ปรากฏการใช้คำว่า 心低 /ein⁵⁵ ti⁵⁵/ (ใจ-ต่ำ) แต่เมื่อคำว่า 心 /ein⁵⁵/ (ใจ) ปรากฏร่วมกับคำว่า 低 /ti⁵⁵/ (ต่ำ) มักจะใช้สำนวนว่า 心低意沮 /ein⁵⁵ ti⁵⁵ ji⁵¹ teu²¹⁴/ (ใจ-ต่ำ-เชิงซึม) ในการแสดงอารมณ์หงอยเหงาเศร้าซึม

3.2 ขึ้นใจ และ 上心 /sɑŋ⁵¹ ein⁵⁵/ (ขึ้น-ใจ)

ความแตกต่างระหว่างมโนทัศน์ “ใจ” เป็นเหมือนพื้นที่ทั้งไทยและจีนยังมีอีกประการหนึ่งที่ที่น่าสนใจคือ คำว่า “ใจ” ในภาษาไทยและคำว่า 心 /ein⁵⁵/ (ใจ) ในภาษา

จีนปรากฏว่าร่วมกับคำกริยาแสดงทิศทางการเคลื่อนที่ “ขึ้น” และ 上 /ɕɑŋ⁵¹/ (ขึ้น) เป็น “ขึ้นใจ” และ 上心 /ɕɑŋ⁵¹ ɕin⁵⁵/ (ขึ้น-ใจ) ตามลำดับ โดยผู้ใช้ภาษาทั้งสองล้วนเปรียบเทียบ “ใจ” เสมือนเป็นตำแหน่งหรือจุดหมายในพื้นที่ แม้คำว่า “ขึ้นใจ” ในภาษาไทยสามารถแปลตัวต่อตัวเป็นคำว่า 上心 /ɕɑŋ⁵¹ ɕin⁵⁵/ (ขึ้น-ใจ) ในภาษาจีน แต่แสดงความหมายที่ต่างกัน ดังตัวอย่างภาษาไทยต่อไปนี้

-
- (3) สามัคคีเภทคำฉันท์ ฉบับที่ใช้เป็นแบบเรียนและเป็นสำนวนที่ใช้ในวรรณคดี ศึกษาตลอดมาจนท่องจำกันได้ ขึ้นใจ จึงเป็นฉบับที่ตรงตามสมบูรณ์เป็นเอกแห่งฉันท์ (TNC, ACHM048)
-

ตัวอย่าง (3) คำว่า “ขึ้น” มีความหมายประจำรูปคำ หมายถึง ก. ไปสู่เบื้องบน เบื้องสูง หรือเบื้องหน้า, ไปสู่เบื้องที่ถือว่าตรงข้ามกับลง (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556: 200) เป็นคำกริยาแสดงทิศทางการเคลื่อนที่จากเบื้องล่างไปสู่เบื้องบน เมื่อ “ใจ” ปรากฏตามหลังคำว่า “ขึ้น” เป็น “ขึ้นใจ” หมายถึง ก. เจนใจ, จำได้แม่นยำ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556: 201) ทำให้ “ใจ” เป็นอุปลักษณะที่มีความหมายเปรียบเทียบที่อ้างถึงความคิดหรือปัญญา จากการใช้คำเช่นนี้แสดงให้เห็นการเปรียบเทียบว่า “ใจ” เสมือนเป็นจุดหมายที่อยู่เบื้องสูง ซึ่งจำเป็นต้องมีพฤติกรรมเคลื่อนที่จากเบื้องล่างไปสู่เบื้องบนตามแนวตั้งเพื่อเคลื่อนย้ายไปอยู่ในตำแหน่งสูง โดยสิ่งเคลื่อนที่ในที่นี้อาจเป็นสรรพสิ่งต่าง ๆ ทั้งความรู้ที่ได้จากการศึกษาค้นคว้า และความคิดความเข้าใจที่ได้รับมาจากการประสบการณ์ต่าง ๆ ดังนั้น ผลที่ได้จากการที่สรรพสิ่งดังกล่าวเคลื่อนที่ “ขึ้นไปสู่ใจ” หรือ “ขึ้นไปสู่ความคิด” จึงหมายความว่า “การจดจำได้อย่างแม่นยำ” จนกระทั่งอาจเก็บอยู่ในความทรงจำไปตลอด โดยมีกระบวนการถ่ายทอดความสัมพันธ์ทางความหมายจากคุณสมบัติของ “ขึ้น” และ “ใจ” ในวงความหมายต้นทางไปยังคุณสมบัติของ “จำได้แม่นยำ” ในวงความหมายปลายทางแสดงดังนี้

วงความหมายต้นทาง

(Source Domain)

- อวัยวะ “ใจ”
- [ขึ้น] + [ใจ]
- (การเคลื่อนที่จากเบื้องล่าง
- ไปสู่เบื้องบน) + (อวัยวะหัวใจ)

วงความหมายปลายทาง

(Target Domain)

- ความคิด
- [จำได้แม่นยำ]
- (สภาพความคิดหรือปัญญา)

ในทำนองเดียวกัน เมื่อเทียบกับภาษาไทย คำว่า 上心 /sɑŋ⁵¹ ein⁵⁵/ (ขึ้น-ใจ) ในภาษาจีนสามารถแปลคำต่อคำจากคำว่า “ขึ้นใจ” ในภาษาไทย แต่ความหมายเปรียบเทียบที่เป็นอุปลักษณ์ของทั้งสองคำดังกล่าวกลับมีความแตกต่างกัน ดังตัวอย่างประโยคภาษาจีนพร้อมการอธิบายรายละเอียดต่อไปนี้

(4) 他对品种和技术更加上心了。(BCC, «人民日报2017年02月10日»)

他	对品种和技术	更加	上心了
tā	duì pín zhǒng hé jì shù	gèng jiā	shàng xīn le
thA ⁵⁵	ph ³⁵ in ²¹⁴ tɕsuŋ ³⁵ xy ⁵¹ tei ⁵¹ su ⁵¹	kəŋ ⁵¹ teiA ⁵⁵	ɕsuŋ ⁵¹ ein ⁵⁵ lɿ
He	varieties and techniques	more	go up to-heart

แปล: เขาเพิ่มความขึ้นใจ (ความเอาใจใส่) ต่อประเภทและเทคนิคของผลิตภัณฑ์มากยิ่งขึ้น

คำว่า 上 /sɑŋ⁵¹/ ในตัวอย่างประโยค (4) มีความหมายประจำรูปคำ หมายถึงเกี่ยวกับตำแหน่งที่อยู่สูงหรือบน; จากคำไปสู่อ่าง (CASS Institute of Linguistics Dictionary, 2016: 1143) เป็นคำกริยาแสดงทิศทางการเคลื่อนที่จากต่ำไปสู่อ่าง เมื่อคำว่า 上 /sɑŋ⁵¹/ (ขึ้น) ไปปรากฏร่วมกับคำว่า 心 /ein⁵⁵/ (ใจ) เป็น 上心 /sɑŋ⁵¹ ein⁵⁵/ (ขึ้น-ใจ) หมายถึง เอาใจใส่ (CASS Institute of Linguistics Dictionary, 2016: 1147)

ทำให้ 心 /ein⁵⁵/ (ใจ) เป็นอุปลักษณะที่มีความหมายเปรียบเทียบที่อ้างถึงความคิดจากการใช้คำเช่นนี้แสดงให้เห็นการเปรียบเทียบว่า 心 /ein⁵⁵/ (ใจ) เสมือนเป็นจุดหมายที่อยู่เบื้องสูง ซึ่งจำเป็นต้องมีพฤติกรรมเคลื่อนที่จากเบื้องล่างไปสู่เบื้องบนตามแนวตั้งเพื่อเคลื่อนย้ายไปอยู่ในตำแหน่งสูงเช่นเดียวกับคำว่า “ขึ้นใจ” ในภาษาไทย แต่พฤติกรรมที่ 上 /ɕaŋ⁵¹ ein⁵⁵/ (ขึ้น-ใจ) ส่งผลต่อความหมายเชิงอุปลักษณะของ 心 /ein⁵⁵/ (ใจ) ในภาษาจีนแสดงถึงความคิดที่จัดจ่อและฝักใฝ่ผูกพันอยู่ แทนที่จะเป็นความหมายเปรียบเทียบที่แสดงถึงความจำได้แม่นยำของคำว่า “ใจ” ใน “ขึ้นใจ” ดังตัวอย่าง (3) โดยมีกระบวนการถ่ายโยงความสัมพันธ์ทางความหมายจากคุณสมบัติของ 上 /ɕaŋ⁵¹/ (ขึ้น) และ 心 /ein⁵⁵/ (ใจ) ในวงความหมายต้นทางไปยังคุณสมบัติของ “มีความคิดที่จัดจ่อและฝักใฝ่ผูกพันอยู่” ในวงความหมายปลายทางแสดงดังนี้

วงความหมายต้นทาง
(Source Domain)

- อวัยวะ “ใจ”

[上 /ɕaŋ⁵¹/ (ขึ้น) + [心 /ein⁵⁵/ (ใจ)]

(การเคลื่อนที่จากต่ำไปสู่สูง) +

(อวัยวะหัวใจ)

→

→

→

วงความหมายปลายทาง
(Target Domain)

- ความคิด

[ความคิดที่จัดจ่อและฝักใฝ่ผูกพันอยู่]

(สภาพความคิด)

3.3 ลงแรง “ลงใจ” และ 降心 /teiaŋ⁵¹ ein⁵⁵/ (ลง-ใจ)

นอกเหนือจากข้อมูลตัวอย่างข้างต้นแล้ว คำว่า “ใจ” ในภาษาไทยและคำว่า 心 /ein⁵⁵/ (ใจ) ในภาษาจีนยังเกิดคู่กับคำกริยาแสดงทิศทางการเคลื่อนที่ที่แนวตั้งคำอื่นด้วยซึ่งทำให้กลายเป็นคำใหม่อย่างคำว่า “ลงแรงลงใจ” ในภาษาไทยและคำว่า 降心 /teiaŋ⁵¹ ein⁵⁵/ (ลง-ใจ) ภาษาจีน คำสองคำดังกล่าวก็แสดงความหมายที่ต่างกันดังตัวอย่างต่อไปนี้

- (5) ใครฉลาดคิดได้ก็ลงมือทำพร้อมๆ กันไปก่อน เพราะความพร้อมๆ กัน คือ การขยายผลอันงามถึงกัน เมื่อ**ลงแรงลงใจ**พร้อมเพรียง แรงอย่างเดียวยาวาดใจ ก็ไปไม่รอด (TNC, NWCOL106)

ตัวอย่าง (5) คำว่า “ลง” มีความหมายประจำรูปคำ หมายถึง ก. ไปสู่เบื้องต่ำ หรือไปสู่เบื้องที่ถือว่าตรงข้ามกับขึ้น เช่น น้ำลง เครื่องบินลง, ไปสู่พื้นดินและพื้นอื่นๆ เช่น ลงดิน ลงบันได ลงเรือ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556: 1031) เป็นคำกริยา แสดงทิศทางการเคลื่อนที่จากเบื้องสูงไปสู่เบื้องต่ำ คำว่า “ลงแรงลงใจ” หมายถึง การออกแรงลงมือทำงานอย่างทุ่มเทในทุกขั้นตอนตั้งแต่กำลังกาย กำลังความคิด และลงมือทำอย่างจริงจัง ทำให้ “ใจ” เป็นอุปลักษณะที่มีความหมายเปรียบเทียบที่อ้างถึงความคิดหรือปัญญา โดยคำว่า “ลง” มีความหมายตามประจำรูปคำ หมายถึง การเคลื่อนที่ที่มีทิศทางลงไป ในที่นี้มีความหมายเปรียบเทียบแสดงการตกลงปลงใจแล้วปักใจมั่นคง เป็นการเอาสิ่งที่มีอย่างพลະกำลัง เร็วแรง เวลา ความทุ่มเท ความคิด และจิตใจทั้งหมดลงไปอยู่และคลุกคลีกับสิ่งที่กำลังทำอยู่อย่างเต็มที่ เหมือนการเอากำลังกายและใจ (ความคิด) ที่มีลงปลูกในดินให้เติบโตและงอกงามได้เป็นอย่างดี เป็นการลงทุนกับงานที่ต้องใช้ทุกอย่างที่มีอยู่อย่างมีประสิทธิภาพและเกิดความคาดหวังอย่างสูง โดยมีกระบวนการถ่ายโยงความสัมพันธ์ทางความหมายจากคุณสมบัติของ “ลง” และ “ใจ” ในวงความหมายต้นทางไปยังคุณสมบัติของ “ออกความคิดทำงาน” ในวงความหมายปลายทางแสดงดังนี้

วงความหมายต้นทาง (Source Domain)		วงความหมายปลายทาง (Target Domain)
• อวัยวะ “ใจ”	→	• ความคิด
[ลง] + [ใจ]	→	[การทุ่มเทความคิด]
(การเคลื่อนที่จากเบื้องสูง ไปสู่เบื้องต่ำ) + (อวัยวะหัวใจ)	→	(สภาพความคิด)

ในทำนองเดียวกัน เมื่อเทียบกับภาษาไทย คำว่า 降心 /teiaŋ⁵¹ ein⁵⁵/ (ลง-ใจ) ในภาษาจีนมีส่วนประกอบเดียวกันกับ “ลงใจ” จากคำว่า “ลงแรงลงใจ” ในภาษาไทย แต่ความหมายเปรียบเทียบของทั้งสองคำดังกล่าวกลับไม่เหมือนกัน ดังตัวอย่างภาษาจีนต่อไปนี้

(6) 众议们降心相从求他接受王国总兵的职务。(BCC, 《墓畔回忆录》)

众议们	降心相从	求他
zhòng yì yuán men	jiàng xīn xiāng cóng	qiú tā
tʂuŋ ⁵¹ ji ⁵¹ juan ³⁵ mən	teiaŋ ⁵¹ ein ⁵⁵ eiaŋ ⁵⁵ tsʰuŋ ³⁵	te ^h io ³⁵ th ^h A ⁵⁵
Representatives	lower-heart follow-others	begged him
接受	王国总兵的	职务
jiē shòu	wáng guó zǒng bīng de	zhí wù
teie ⁵⁵ ʂou ⁵¹	uaŋ ³⁵ kuo ³⁵ tsuŋ ²¹⁴ piŋ ⁵⁵ tʂ	tʂ ³⁵ u ⁵¹
accept	Kingdom General soldier's	position

แปล: บรรดาผู้แทนราษฎรต่างลงใจ (ยอมละทิว) เชื้อฟิง เพื่อขอให้เขารับตำแหน่ง
ผู้บัญชาการแห่งราชอาณาจักร

คำว่า 降 /teiaŋ⁵¹/ ในตัวอย่างประโยค (6) มีความหมายประจำรูปคำ หมายถึง ตกลง; ลดลง (CASS Institute of Linguistics Dictionary, 2016: 647) เป็นคำกริยาแสดงทิศทางการเคลื่อนที่จากสูงไปสู่อ่าง เมื่อคำว่า 降 /teiaŋ⁵¹/ (ลง) ไปปรากฏร่วมกับคำว่า 心 /ein⁵⁵/ (ใจ) เป็น 降心 /teiaŋ⁵¹ ein⁵⁵/ (ลง-ใจ) หมายถึง บีบบังคับความประสงค์ไม่ทำสิ่งที่ไม่ดีที่จะทำ ทำให้ 心 /ein⁵⁵/ (ใจ) เป็นอุปสรรคณ์ที่มีความหมายเปรียบเทียบที่อ้างถึงความคิด ในที่นี้คือ ความประสงค์ หรือเจตจำนง จากการใช้คำเช่นนี้แสดงให้เห็นการเปรียบเทียบว่า 心 /ein⁵⁵/ (ใจ) เสมือนเป็นจุดหมายที่อยู่

เบื้องต่ำ โดยสภาพปกติ ความไฝ่ฝัน และความต้องการของคนจะมุ่งขึ้นสูง ต้องพัฒนาตนเองให้สูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง และเจริญต่อยอดไปสู่ระดับที่สูง แต่หากอยู่ในสภาพบังคับที่ต้องจำยอม ผู้คนต้องยอมเชื่อฟังผู้อื่นโดยลด 心 /cin⁵⁵/ (ใจ) หรือความปรารถนาของตนเอง “ลง” เพราะจำเป็นต้องประนีประนอม และปล่อยวางความเห็นและความคิดของตน “ลง” เพื่อให้ความปรารถนาดำรงไว้ได้ ทั้งนี้มีกระบวนการถ่ายโยงความสัมพันธ์ทางความหมายจากคุณสมบัติของ 降 /teian⁵¹/ (ลง) และ 心 /cin⁵⁵/ (ใจ) ในวงความหมายต้นทางไปยังคุณสมบัติของ “ยอมบีบบังคับความประสงค์” ในวงความหมายปลายทางแสดงดังนี้

วงความหมายต้นทาง

(Source Domain)

- อวัยวะ “ใจ”

[降 /teian⁵¹/ (ลง) + [心 /cin⁵⁵/ (ใจ)]

(ทิศทางการเคลื่อนที่จากสูงไปสู่ต่ำ) +
(อวัยวะหัวใจ)

วงความหมายปลายทาง

(Target Domain)

- ความคิด

[ยอมบีบบังคับความประสงค์]

(สภาพความคิด)

การถ่ายโยงความหมายข้างต้นนอกจากจะแสดงให้เห็นว่า “ใจ” ในภาษาไทยและภาษาจีนเป็นอุปลักษณ์ที่มีความหมายเปรียบเทียบที่อ้างถึงความคิดของมนุษย์แล้ว ยังสะท้อนให้เห็นถึงระบบความคิดของผู้ใช้ภาษาทั้งสองว่า ดีคือขึ้น (GOOD IS UP) และไม่ดีคือลง (BAD IS DOWN) ซึ่งน่าจะเป็นมโนทัศน์ที่ได้รับอิทธิพลจากประสบการณ์ทางกายภาพในการรับรู้เชิงพื้นที่ของมนุษย์ กล่าวคือ มนุษย์เราดำรงอาศัยอยู่บนโลก ซึ่งเป็นระบบอ้างอิงที่เป็นรากฐานสำคัญสำหรับการตระหนักรู้ตำแหน่งเชิงพื้นที่ โดยลูกโลกเป็นวงกลม ทิศทางที่เบนออกจากแรงดึงดูดของโลกเป็น “ขึ้น” ขณะที่เขตกว้างจำกัดที่ได้รับแรงดึงดูดของโลกในทิศที่ล่างจึงเป็น “ลง” ในทางกลับกัน ตามแนวคิดภาษาศาสตร์ปริชาน ประสบการณ์เชิงพื้นที่ เป็นหนึ่งในประสบการณ์พื้นฐานที่มนุษย์ได้รับมาอยู่ก่อนในช่วงแรกของการเจริญเติบโต ต้นกำเนิดมโนทัศน์มาจากประสบการณ์ทางร่างกาย และประสบการณ์ทางพื้นที่อันแพร่

หลายของมนุษย์ ซึ่งการตระหนักรู้และทำความเข้าใจต่อร่างกาย และพื้นที่ของมนุษย์ จึงถือเป็นพื้นฐานสำคัญในกระบวนการสร้างมโนทัศน์ (Gibbs, 2006; Lakoff and Johnson, 1980; 1999) ดังนั้น มโนทัศน์เกี่ยวกับทิศทางในพื้นที่มาจากการปฏิสัมพันธ์ต่อกันระหว่างร่างกายมนุษย์และโลกภายนอก เนื่องจากมนุษย์เราได้รับอิทธิพลจากปัจจัยต่าง ๆ อย่างแรงดึงดูดของโลก โครงสร้างร่างกาย และอวัยวะประสาทสัมผัส เป็นต้น ทำให้ทิศทางแนวตั้งเป็นลักษณะทิศทางที่โดดเด่นและสำคัญอย่างมากทั้งด้านร่างกาย และด้านจิตใจมนุษย์ (Lyons, 1977) ผู้คนมักจะมีประสบการณ์ที่เรียนรู้ได้ว่า การที่ร่างกายเคลื่อนขึ้นหรือวัตถุที่เคลื่อนจากพื้นล่างสู่ทิศทาง “ขึ้น” และเพิ่มความสูงอย่างต่อเนื่อง ย่อมกินแรงมากกว่าการเคลื่อนที่ลง เนื่องจากได้รับอิทธิพลของแรงความถ่วง (แรงโน้มถ่วง) การเคลื่อนไหวขึ้นไปสู่บนมากขึ้นยิ่งต้องออกแรงกำลังเพิ่มยิ่งขึ้น เพื่อทำการพิชิตแรงความถ่วง จึงจะสามารถเคลื่อนย้ายตำแหน่งแห่งที่ไปสู่ข้างบนได้ เมื่อคนยืนอยู่ หรือสถิตสมัชชัญญะดี สามารถยืนขึ้น เดินกระโดด และเดินตัวตั้งตรงไปเบื้องหน้าได้ แต่เมื่อไม่สบาย หรือเหน็ดเหนื่อยก็ต้องการนั่งลง หรือนอนลง ดังนั้น คำว่า “ขึ้น” จึงถูกมอบความหมายเปรียบเทียบในเชิงบวก ขณะที่คำว่า “ลง” มักเป็นความหมายเปรียบเทียบเชิงลบที่ตรงข้ามกันกับคำว่า “ขึ้น”

จากการอธิบายข้างต้นจะเห็นได้ว่า ประสบการณ์เชิงพื้นที่เกี่ยวกับการเคลื่อนขึ้นหรือการเคลื่อนลงนั้นมาจากประสบการณ์ทางชีวิตประจำวันของผู้คน ผู้ใช้ภาษาทั้งไทยและจีนล้วนอิงฐานมโนทัศน์พื้นที่เกี่ยวกับ “ขึ้น” และ “ลง” อันเป็นประสบการณ์ทางร่างกายร่วมกัน ผลิตรูปสร้างเป็นการตระหนักรู้ร่วมกันขึ้นในระบบความคิดของผู้ใช้ภาษาทั้งสองชนชาติ กล่าวอีกนัยได้ว่า ยามเมื่อผู้คนนำโครงสร้างผังภาพเชิงพื้นที่ “ขึ้น-ลง” ถ่ายโยงความสัมพันธ์ทางความหมายไปยังขอบเขตมโนทัศน์ที่นอกเหนือจากมโนทัศน์พื้นที่ เป็นการนำประสบการณ์ทางพื้นที่มาประยุกต์ใช้ในการสร้าง และทำความเข้าใจต่อมโนทัศน์ต่าง ๆ ที่ไม่ใช่เชิงพื้นที่ ด้วยเหตุนี้ ทั้งในภาษาไทยและภาษาจีนต่างก็มีปรากฏการณ์การใช้คำแสดงทิศทางแนวตั้ง “ขึ้น” และ “ลง” เพื่อแสดงมโนทัศน์นามธรรมอย่างความคิด อารมณ์ความรู้สึก และมโนทัศน์นามธรรมอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง

4. สรุปและอภิปรายผล

จากการศึกษาเปรียบเทียบอุปลักษณณ์พื้นที่แสดงมโนทัศน์ “ใจ” ทั้งในภาษาไทยและภาษาจีนในบทวิเคราะห์ข้างต้นสามารถสรุปได้ว่า อุปลักษณณ์มโนทัศน์ “ใจ” เป็นพื้นที่ๆ ในภาษาไทยและภาษาจีนมีลักษณะที่เหมือนกัน กล่าวคือ ผู้ใช้ภาษาทั้งสองภาษาล้วนมีมโนทัศน์เกี่ยวกับ “ใจ” ว่าเสมือนเป็นพื้นที่ โดยอาศัยมโนทัศน์พื้นที่และความสัมพันธ์ทางพื้นที่ในลักษณะเชิงรูปธรรมมากกว่ามาทำความเข้าใจมโนทัศน์ในลักษณะเชิงนามธรรมมากกว่า อาทิ กิจกรรมทางความคิด และอารมณ์ความรู้สึกที่แสดงด้วยคำว่า “ใจ” ในทั้งสองภาษา ลักษณะการทำความเข้าใจดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดทางภาษาศาสตร์ปริชานที่เชื่อกันอย่างแพร่หลายว่า ความรู้ความเข้าใจของผู้คนต่อร่างกายตัวเองกับพื้นที่นั้นมีบทบาทสำคัญในการสร้างมโนทัศน์เชิงนามธรรมขึ้นมา (Barsalou, 1999, 2008; Lakoff & Johnson, 1999; Gibbs, 2006) ผลที่ได้จากการศึกษาครั้งนี้ยิ่งสอดคล้องและมีลักษณะในทำนองเดียวกันกับอุปลักษณณ์มโนทัศน์ “ใจเป็นพื้นที่” ของผู้ใช้ภาษาอื่น ๆ ด้วย (Pérez, 2008; Zhang, 2008; คยอง อึน ปาร์ค, 2558) ทั้งนี้จึงถือเป็นสากลลักษณณ์แห่งมนุษย์ที่สะท้อนให้เห็นระบบความคิดหรือระบบมโนทัศน์ของผู้ใช้ภาษาในแต่ละสังคม

นอกจากความเหมือนกันแล้ว อุปลักษณณ์มโนทัศน์ “ใจเป็นพื้นที่” ในภาษาไทยและภาษาจีนยังมีลักษณะที่แตกต่างกัน กล่าวคือ มโนทัศน์พื้นที่ในทั้งภาษาไทยและภาษาจีน ล้วนสามารถถ้อยความสัมพันธ์ทางความหมายไปยังขอบเขตแห่งมโนทัศน์ทางความคิดความรู้สึกได้ในกรณีที่น่าจะปรากฏร่วมกับคำว่า “ใจ” ในภาษาไทยกับ 心 /cǐn⁵⁵/ (ใจ) ในภาษาจีน แต่กระนั้น ยามเมื่อถ้อยมโนทัศน์พื้นที่ที่เกี่ยวข้องกับ “ขึ้นลง” และ “สูงต่ำ” ไปยังขอบเขตแห่งมโนทัศน์ทางความคิดความรู้สึก แม้ว่าบางครั้งจะเป็นคำที่มีส่วนประกอบเดียวกัน และเป็นการใช้อุปลักษณณ์พื้นที่เพื่อนำไปสู่การแสดงมโนทัศน์ “ใจ” ที่เหมือนกัน แต่กลับแสดงความหมายเปรียบเทียบของ “ใจ” ที่เกี่ยวกับความคิดความรู้สึกออกมาได้แตกต่างกันอย่างมากระหว่างทั้งสองภาษา

ผู้วิจัยยังพบว่า มโนทัศน์ [ใจเป็นพื้นที่] หรือการนำมโนทัศน์พื้นที่มาทำความเข้าใจเรื่องมโนทัศน์ของ “ใจ” นั้นมักจะเป็นมโนทัศน์พื้นที่แนวตั้งมากกว่าแนวนอน

กล่าวคือ ทั้งในภาษาไทยและภาษาจีนต่างมีปรากฏการณ์ทางการอุปลักษณ์ “ใจ” เช่น คำว่า “ใจสูง” “ใจต่ำ” และ “ขึ้นใจ” ในภาษาไทย และคำว่า 心高 /ein⁵⁵ kau⁵⁵/ (ใจ-สูง) 心低 /ein⁵⁵ ti⁵⁵/ (ใจ-ต่ำ) 上心 /sɑŋ⁵¹ ein⁵⁵/ (ขึ้น-ใจ) และ 降心 /teiaŋ⁵¹ ein⁵⁵/ (ลง-ใจ) ในภาษาจีน แต่ไม่พบการใช้คำว่า “*ใจหน้า” “*ใจหลัง” “*ใจขวา” และ “*ใจซ้าย” ในทั้งสองภาษาแต่อย่างใด ปรากฏการณ์ความไม่สมมาตรของคำแสดงทิศทางในพื้นที่ ดังที่กล่าวไว้ข้างต้นสอดคล้องกับความคิดเห็นของนักภาษาศาสตร์ปริชานหลายท่านที่เชื่อว่า ในการใช้อุปลักษณ์พื้นที่ต่าง ๆ (เช่น บนล่าง หน้าหลัง ศูนย์กลาง-ชายขอบ) ซึ่งอุปลักษณ์พื้นที่ในแนวคิดนั้นสัมพันธ์ใกล้ชิดกับมนุษย์มากที่สุด (Lakoff and Turner, 1989) โดยคำแสดงทิศทางในพื้นที่ “ขึ้น” (up) และ “ลง”

¹ ปรากฏการณ์ความไม่สมมาตรของคำแสดงทิศทางในพื้นที่ หมายถึง คำแสดงทิศทางที่มีความหมายของคำสัมพันธ์กัน หรือตรงข้ามกัน (บนล่าง ซ้ายขวา หน้าหลัง ฯลฯ) เมื่อใช้คู่กับคำอื่นๆ กลับไม่มีรูปแบบของความสมมาตร ซึ่งสิ่งที่มีอยู่คือความสัมพันธ์ที่ไม่สมมาตร เมื่อกล่าวถึงในด้านของมโนทัศน์พื้นที่ การประกอบกันและการใช้คำแสดงทิศทางนั้นโดยทั่วไปแล้วควรจะสมมาตรและเป็นระเบียบ อย่างคำว่า 上 /sɑŋ⁵¹/ (ขึ้น; บน) สัมพัทธ์กับ 下 /ciA⁵¹/ (ลง; ล่าง) คำว่า 前 /te'iaen³⁵/ (หน้า) สัมพัทธ์กับ 后 /xou⁵¹/ (หลัง) มีขึ้นก็ควรมีลง มีบนก็ควรมีล่าง มีหน้าก็ควรมีหลัง แต่ทว่าการใช้ภาษาในความเป็นจริงแล้ว ลักษณะความสมมาตรแบบนี้กลับไม่แน่นอนเด็ดขาด (Fu, 2009: 34) เมื่อพิจารณาจากมุมมองทางภาษาศาสตร์ปริชาน การใช้ภาษาที่เรียกว่า “สมมาตร” หมายความว่า มโนทัศน์แสดงพื้นที่อย่าง 上 /sɑŋ⁵¹/ (ขึ้น; บน) กับ 下 /ciA⁵¹/ (ลง; ล่าง) สามารถนำมาใช้ในการอ้างถึงความหมายเชิงอุปลักษณ์ที่ตรงกันข้าม หรือสัมพันธ์กันได้ จนกลายเป็นคำตรงข้ามที่มี 上 /sɑŋ⁵¹/ (ขึ้น; บน) สัมพัทธ์กับ 下 /ciA⁵¹/ (ลง; ล่าง) เป็นส่วนประกอบ เช่น 上级 /sɑŋ⁵¹ tei³⁵/ (เบื้องบน) สัมพัทธ์กับ 下级 /ciA⁵¹ tei³⁵/ (เบื้องล่าง) เป็นต้น ส่วนที่เรียกว่า “ไม่สมมาตร” นั้น หมายถึง ความหมายเปรียบเทียบที่ขยายจากคำแสดงทิศทางนั้นกลับไม่มีความหมายที่ตรงกันข้าม หรือสัมพันธ์กัน หรือกล่าวอีกอย่างคือ สามารถใช้ได้เพียง 上 /sɑŋ⁵¹/ (ขึ้น; บน) หรือใช้เพียง 下 /ciA⁵¹/ (ลง; ล่าง) มาอุปลักษณ์เพียงอย่างเดียวอย่างหนึ่งเท่านั้น เช่น ในภาษาจีนพูดได้เพียง 上大学 /sɑŋ⁵¹ tA⁵¹ eye³⁵/ (ขึ้นมหาวิทยาลัย) และ 下命令 /ciA⁵¹ miŋ⁵¹ liŋ⁵¹/ (ลงคำสั่ง) ไม่สามารถพูดได้ว่า *下大学 /ciA⁵¹ tA⁵¹ eye³⁵/ (ลงมหาวิทยาลัย) หรือ *上命令 /sɑŋ⁵¹ miŋ⁵¹ liŋ⁵¹/ (ขึ้นคำสั่ง) ได้ เป็นต้น (Li, 2007: 75)

(down) เป็นทิศทางพื้นฐานที่สุดของมโนทัศน์ เพราะการรับรู้พื้นที่แนวตั้งของมนุษย์ผูกพันอยู่กับแรงโน้มถ่วงของโลก ซึ่งในขั้นตอนการเรียนรู้โลกของมนุษย์ มโนทัศน์ที่มนุษย์เข้าใจได้โดยตรงและลึกซึ้งมากที่สุด ก็คือมโนทัศน์พื้นที่แนวตั้ง (Gibson, 1969: 376; Lyons, 1977: 690) กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ ความสัมพันธ์ทางพื้นที่เป็นความสัมพันธ์ที่มนุษย์รับรู้ได้โดยตรงที่สุดจากการสัมผัสกับโลกภายนอกด้วยตัวเอง มนุษย์จึงเรียนรู้และเข้าใจในความสัมพันธ์ของพื้นที่แนวตั้งได้อย่างลึกซึ้งดีเยี่ยม เพราะฉะนั้น ผังภาพขึ้นลง (Up-down schema) ที่แสดงถึงความสัมพันธ์ลักษณะพื้นที่แนวตั้งนั้นมีความสำคัญที่สุดต่อการเกิดมโนทัศน์ที่เป็นนามธรรม (Schubert, 2005) ด้วยเหตุนี้คำเรียกอวัยวะอย่างคำว่า "ใจ" มักจะใช้คู่กับคำที่แสดงถึงมโนทัศน์ในลักษณะแนวตั้ง เพื่อแสดงความคิดและอารมณ์ความรู้สึกที่เป็นนามธรรมแทนที่จะใช้คู่กับคำที่แสดงมโนทัศน์พื้นที่ในลักษณะแนวราบ

นอกจากนี้ ผลการศึกษาที่ได้ยังแสดงให้เห็นประเด็นที่น่าสังเกตอีกสองประการ ประการแรกคือ คำแสดงทิศทางที่ไม่สมมาตรในภาษาจีนยังคงมีให้เห็นในการใช้คำว่า 上 / ɕaŋ^{51} / (ขึ้น; บน) กับ 下 / ciA^{51} / (ลง; ล่าง) คู่กับคำเรียกอวัยวะ 心 / cin^{55} / (ใจ) กล่าวคือ คำว่า 上 / ɕaŋ^{51} / (ขึ้น; บน) และ 下 / ciA^{51} / (ลง; ล่าง) เป็นคู่คำแสดงทิศทางที่สมมาตรกัน ซึ่งในความหมายตามประจํารูปคำนั้นจะเป็นความหมายที่ตรงกันข้าม คำว่า 上 / ɕaŋ^{51} / (ขึ้น; บน) สามารถใช้คู่กับคำว่า 心 / cin^{55} / (ใจ) แต่คำว่า 下 / ciA^{51} / (ลง; ล่าง) นั้นน้อยมากที่จะใช้ได้ หรือกล่าวได้ว่า เมื่อขอบเขตมโนทัศน์ 上 / ɕaŋ^{51} / (ขึ้น; บน) และ 下 / ciA^{51} / (ลง; ล่าง) ถ้ายอยความสัมพันธ์ทางความหมายไปยังขอบเขตมโนทัศน์ที่เป็นนามธรรมของความคิดความรู้สึก (ไม่ใช่ขอบเขตมโนทัศน์เกี่ยวกับพื้นที่) จะเกิดความไม่สมมาตรขึ้น ทำให้ในภาษาจีนมีคำว่า 上心 / $\text{ɕaŋ}^{51} \text{cin}^{55}$ / (ขึ้น-ใจ; ตั้งใจ) แต่น้อยมากที่จะมีคำว่า 下心 / $\text{ciA}^{51} \text{cin}^{55}$ / (ลง-ใจ; ลดใจ)² เป็นเหตุผลว่าเพราะเหตุใดถึงมีปรากฏการณ์ทางภาษาความไม่สมมาตรเกิดขึ้น ซึ่งอาจจะเกี่ยวข้องกับโครงสร้างร่างกายมนุษย์เอง หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งว่า มนุษย์เรียนรู้และเข้าใจโลกผ่านร่างกายตนเองเป็นอันดับแรก ร่างกายมนุษย์มีลักษณะเฉพาะคือความไม่สมมาตรอยู่แต่เดิมแล้ว เมื่อยืนตรงตามธรรมชาติ อวัยวะรับความรู้สึกที่สำคัญล้วนอยู่ที่ส่วนบนของร่างกาย ดังนั้น พื้นที่ด้านบนจึงง่ายต่อการรับรู้ความรู้สึก

จากประสาทสัมผัสทั้ง 5 มากกว่า (Zhou, 2006) ประการที่สองคือ ถึงแม้ว่า คำว่า 上 /ɕaŋ⁵¹/ (ขึ้น; บน) และ 下 /eiA⁵¹/ (ลง; ล่าง) จะแสดงถึงทิศทางที่ตรงกันข้ามใน คำแสดงทิศทาง ซึ่งตรงข้ามกันเชิงพื้นที่ในผังภาพแนวตั้ง (verticality schema) แต่ กลับมีแนวโน้มแสดงความหมายไปในทิศทางเดียวกัน ในคำว่า 心上 /ein⁵⁵ ɕaŋ⁵¹/ (ใจ-บน; บนหัวใจ) และ 心下 /ein⁵⁵ eiA⁵¹/ (ใจ-ล่าง; ภายใต้อัจฉริยะ) ซึ่งทั้งสองคำต่าง มีความหมายว่า “ภายในจิตใจ” หรือ “ภายในความคิดความรู้สึก” ยิ่งกว่านั้นหาก ขยายความจากผังภาพภาษาจะเห็นว่า 心中 /ein⁵⁵ tɕuŋ⁵⁵/ (ใจ-กลาง; กลางใจ), 心内 /ein⁵⁵ nei⁵¹/ (ใจ-ใน; ในใจ), 心里 /ein⁵⁵ li²¹⁴/ (ใจ-ใน; ภายในใจ) และ 心头 /ein⁵⁵ tʰou³⁵/ (ใจ-หัว; ในจิตใจ) ล้วนมีความหมายเช่นเดียวกับคำว่า 心上 /ein⁵⁵ ɕaŋ⁵¹/ (ใจ-บน; บนหัวใจ) และ 心下 /ein⁵⁵ eiA⁵¹/ (ใจ-ล่าง; ภายใต้อัจฉริยะ)³ สำหรับเหตุผลที่ทำให้คำดังกล่าวซึ่งเป็นคำแสดงทิศทางที่มีผังภาพต่างกัน (ขึ้นลง และภาษา) แต่ เมื่อปรากฏร่วมกับคำเรียกอวัยวะ 心 /ein⁵⁵/ (ใจ) กลับสามารถเกิดความหมายเชิง อุปลักษณะที่เหมือนกันได้ จึงนับเป็นประเด็นที่น่าติดตามและทำการวิจัยต่อไปเป็นอย่างมาก

² คำว่า 下心 /eiA⁵¹ ein⁵⁵/ (ลง-ใจ; ลดใจ) ในภาษาจีนปรากฏมีเพียงคำว่า 俯首下心 /fu²¹⁴ sou²¹⁴ eiA⁵¹ ein⁵⁵/ (ก้มหัวลง-ลงใจ; ลดใจน้อมรับความพ่ายแพ้) คำเดียวเท่านั้น จากบทกวีเรื่อง “บันทึกของแม่ชีตั้งหลิน” (《定林庵记》) ของนักกวีหลี่จื้อ (李贽) ในราชวงศ์หมิง ความหมายของคำว่า 下心 /eiA⁵¹ ein⁵⁵/ (ลง-ใจ; ลดใจ) หมายถึง การยอมแพ้ ความต้องการของตัวเองเพื่อทำตามคำสั่งของคนอื่น แต่ในภาษาจีนปัจจุบันพบเจอบ้างได้น้อยมาก

³ ถึงแม้คำว่า 心下 /ein⁵⁵ eiA⁵¹/ (ใจ-ล่าง; ภายใต้อัจฉริยะ) กับคำว่า 心上 /ein⁵⁵ ɕaŋ⁵¹/ (ใจ-บน; บนหัวใจ) มีความหมายทางอุปลักษณะที่ใกล้เคียงกัน แต่คำว่า 心下 /ein⁵⁵ eiA⁵¹/ (ใจ-ล่าง; ภายใต้อัจฉริยะ) กลับไม่เหมือนเช่น 心上 /ein⁵⁵ ɕaŋ⁵¹/ (ใจ-บน; บนหัวใจ) ที่ถูกผู้ใช้ภาษาจีนนั้น ใช้กันอย่างแพร่หลาย ดังที่ผลการวิจัยของกัว (Guo, 2006: 12) ได้กล่าวว่า คำว่า 心上 /ein⁵⁵ ɕaŋ⁵¹/ (ใจ-บน; บนหัวใจ) ในภาษาจีนนอกจากจะปรากฏอัตราที่สูงกว่า 心下 /ein⁵⁵ eiA⁵¹/ (ใจ-ล่าง; ภายใต้อัจฉริยะ) แล้วนั้น อัตราความถี่การประสมรวมของคำว่า 心上 /ein⁵⁵ ɕaŋ⁵¹/ (ใจ-บน; บนหัวใจ) กับคำกริยาอื่นๆ ก็ยังสูงกว่า 心下 /ein⁵⁵ eiA⁵¹/ (ใจ-ล่าง; ภายใต้อัจฉริยะ) อย่างชัดเจน จะเห็นได้ว่า 心上 /ein⁵⁵ ɕaŋ⁵¹/ (ใจ-บน; บนหัวใจ) กับ 心下 /ein⁵⁵ eiA⁵¹/ (ใจ-ล่าง; ภายใต้อัจฉริยะ) มีปรากฏการณ์ความไม่สมมาตรอยู่ในลักษณะการใช้ภาษา

รายการอ้างอิง

- คยอง อึน ปาร์ค. (2558). มโนทัศน์ของคำว่า ใจ ในภาษาไทยเปรียบเทียบกับภาษาเกาหลี. *วารสารศิลปศาสตร์*, 15 (กรกฎาคม-ธันวาคม), 199-212.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2556). *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554*. กรุงเทพฯ : นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่น.
- Barsalou, L. W. (1999). Perceptual symbol systems. *Behavioral and Brain Sciences*, 22, 577-609.
- Barsalou, L. W. (2008). Grounded cognition. *Annual Review of Psychology*, 59, 617-645.
- CASS Institute of Linguistics Dictionary (中国社会科学院语言研究所词典编辑室). (2016). *The Contemporary of Chinese Dictionary (现代汉语词典 (第 7 版))*. Beijing: The commercial press.
- Clark, H. H., & Clark, E. V. (1977). Psychology and Language. *An Introduction to psycholinguistics*. New York: Harcourt Brace Jovanovich.
- Fu, Ning. (2009). *A Study on Monosyllabic Localizers in Modern Chinese from the Perspective of Grammaticalization (语法化视角下的现代汉语单音方位词研究)*. Doctoral dissertation (Linguistics and Applied Linguistics), Shandong University.
- Gibbs Jr, R. W. (2006). *Embodiment and cognitive science*. New York: Cambridge University Press.
- Gibson, E. J. (1969). *Principles of Perceptual Learning and Development*. New York: Appleton-Century Crofts.
- Guo, Yu. (2006). *A Study of the Combination "Xin+ Location Words' with Verbs ("心+ 方位词" 与动词组合的研究)*. Master of Arts (Linguistics and Applied Linguistics), East China Normal University.
- Kellman, P. J. (1995). Ontogenesis of Space and Motion Perception. *In*

- Perception of Space and Motion*. In W. Epstein & S. J. Rogers (eds.), *Perception of Space and Motion (2nd edition)*. London: Academic Press, pp. 327-364.
- Lakoff G. (1993). *The Contemporary Theory of Metaphor. Metaphor and Thought*. ed. by. Andrew Ortony, Cambridge: Cambridge University Press, 202-251.
- Lakoff, G. & Johnson, M. (1980). *Metaphors We Live By*. Chicago, IL: University of Chicago Press.
- Lakoff, G. & Johnson, M. (1999). *Philosophy in the Flesh*. New York: Basic Books.
- Lakoff, G. & Johnson, M. (2003). *Metaphors We Live By*. Chicago: University of Chicago Press.
- Lakoff, G., & Turner, M. (1989). *More Than Cool Reason: A Field Guide to Poetic Metaphor*. Chicago: University of Chicago Press.
- Langacker, R. W. (1987). *Foundations of cognitive grammar: Theoretical prerequisites (Vol. 1)*. Stanford university press.
- Li, Wenli. (2007). *System Research on the Metaphor of Human Body (人体隐喻系统研究)*. Master of Arts (Linguistics and Applied Linguistics), East China Normal University.
- Lyons, J. S. (1977). *Semantics (Vol. 2)*. London: Cambridge University Press.
- Pérez, R. G. (2008). A Cross-Cultural Analysis of Heart Metaphors. *Revista Alicantina de Estudios Ingleses*, 21, 25-56.
- Schubert T W. (2005). Your highness: Vertical positions as perceptual symbols of power. *Journal of Personality and Social Psychology*, 2005, 89: 1-21.
- Vanparys, J. (1984). Source metaphors in English. *Journal of Pragmatics*, 8(3), 395-410.
- Yu, N. (1998). *The contemporary theory of metaphor: A perspective from*

Chinese (Vol. 1). John Benjamins Publishing.

Zhang, Ruihua. (2008). A Contrast Study of the Metaphor Xin & Heart-Discussing with Wu Enfeng (英汉“心”隐喻对比研究-与吴恩锋先生商榷). *Journal of Beijing International Studies University*, (8), 25-31.

Zhou, Bijie. (2006). *Multi-angled Study on Noun of Human Organs in Modern Chinese* (现代汉语人体名词的多角度研究). Master of Arts (Chinese Linguistics), Central China Normal University.

Received: January 9, 2019

Revised: August 15, 2019

Accepted: December 14, 2020